

3. Каліна Н. Ф. Лінгвістична психотерапія : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01 / Н. Ф. Каліна ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2000. – 32 с.
4. Николс М. Семейная терапия. Концепции и методы / М. Николс, Ш. Ричард. – М. : Эксмо, 2004. – 960 с.
5. Помогите психически больным людям [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.yukon.org.ua/ru/component/content/77.html?task=view>
6. Хамнаева А. Ю. Кризис идентичности и экологическое сознание [Электронный ресурс] / А. Ю. Хамнаева. – Режим доступа : <http://marshall.esstu.ru>
7. Эриксон М. Стратегия психотерапии / М. Эриксон. – СПб. : Издат. дом «Ювента» ; М. : КСП+, 2000. – 512 с.
8. De Barbaro V. Idea integracji psychoterapii z perspektywy postmodernistycznej / V. De Barbaro // Psychoterapia / L. Grzesiuk (red.). – Warszawa : Eneteia, 2010. – Т. IV.

УДК 615.851:81'23

В. І. Мілінчук

РОЛЬ СВІДОМОГО КОНТРОЛЮ В ДИНАМІЦІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОСТІНСУЛЬТНИХ ОСІБ ІЗ МОТОРНОЮ ЕФЕРЕНТНОЮ АФАЗІЄЮ

У статті викладено результати дослідження реабілітації мовлення осіб після інсульту у відновлювальний період. Установлено, що свідомий контроль, який переважно збережений у цієї групи осіб, відіграє важливу роль у корекційній роботі. Викладено основні нейропсихологічні принципи, які дають змогу використати потенціал свідомого контролю у психічному відновленні досліджуваних після інсульту.

Ключові слова: особи після інсульту, відновлювальний період, свідомий контроль, реабілітація мовлення, нейропсихологічні принципи.

Милянчук В. И. Роль сознательного контроля в динамике речевой деятельности постинсультных лиц с моторной эфферентной афазией. В статье отображены результаты исследования реабилитации речи лиц после инсульта в восстановительный период. Установлено, что сознательный контроль, который преимущественно сохранен у таких лиц, играет важную роль в коррекционной работе. Отображены основные нейропсихологические принципы, позволяющие использовать потенциал сознательного контроля в психическом восстановлении исследуемых пациентов после инсульта.

Ключевые слова: лица после инсульта, восстановительный период, сознательный контроль, реабилитация речи, нейропсихологические принципы.

Milinchuk V. I. A Role of Conscious Control is in the Dynamics of Vocal Activity of Persons After Stroke with an Agile Eferentnoy Aphasia. The article reflects the results of the study focused on speech rehabilitation of persons after stroke. The author has found that the patients' conscious control somehow plays a vital role in the correction work. Among other findings are neuropsychological principles that underlie using the potential of conscious control in psychic rehabilitation of the patients under consideration.

Key words: persons after stroke, rehabilitation period, conscious control, speech rehabilitation, neuropsychological principles.

Постановка наукової проблеми та її значення. У період техногенного суспільства, значного зростання темпів життя, стресогенних та екологічно руйнівних чинників помітно збільшується кількість судинно-серцевих захворювань, найпоширенішим серед яких є інсульт. Ця хвороба характеризується раптовим порушенням мозкового кровообігу з можливістю подальших розладів рухового апарату, координації та мовлення, а також спричинює погіршення комунікації, зміну соціальної ролі, завдаючи психологічну травму для особистості й оточення загалом.

Маючи справу з інсультом, необхідно брати до уваги його раптовість, а також місце ураження, яким є головний мозок людини. Оскільки це найскладніший орган тіла, пошкодження різних його ділянок спричинює розмаїття функціональних розладів. Мозкові клітини вважаються не відновлювальними, на відміну від інших клітин організму людини.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Аналіз останніх вітчизняних і зарубіжних досліджень із проблеми мовленнєвих афазій у постінсультних осіб (С. Браун, Л. С. Гіттік, П. Хагурт, О. Хаук, А. Джонсруд, Дж. Нортхофф, Ф. Пулвермюлер, Є. Д. Хомська, А. П. Чуприков, М. К. Шохор-Троцька, Є. Д. Хомська та ін.) свідчить про те, що переважна частина науково-дослідних проектів здійснюється у лабораторних умовах для зіставлення чіткої відповідності специфіки мовлення людини до локалізації ураження. Водночас лабораторні методи програють емпіричним у здійсненні глибинного спостереження за поведінкою досліджуваних, бесід із ними, протягом яких може здійснюватися комплексна психокорекційна робота щодо відновлення мовлення з урахуванням психічних станів і внутрішньої картини здоров'я.

Актуальність дослідження викликана тим, що серед найгірших з-поміж інших серйозних наслідків інсульту є повна втрата, розлад

або порушення мовлення. Для постінсультного індивіда така психолінгвістична «пастка», коли вкрай необхідно висловити думку, зокрема щодо самопочуття чи певних особистих потреб, спричинює напади агресії, дратівливості, а також тривогу.

Порушення мовленнєвої функції після інсульту дедалі набуває поширення не лише серед людей похилого віку, а й осіб зрілого віку та молоді. Попри вивчення природи мовленнєвих розладів, їхні особливості в осіб після інсульту, а також психологічні умови для мовленнєвої корекції цих індивідів досі не отримали комплексного вивчення з боку вітчизняних психологів. Це почасти пояснюється складністю діагностики мовлення, особливістю поведінки постінсультних осіб. Водночас запити практики висувають потребу в комплексному теоретичному та прикладному дослідженні особливостей мовлення таких досліджуваних та можливостей його відновлення протягом реабілітаційного періоду. Це зумовлює **завдання** запропонованого дослідження – встановити ролі свідомого контролю у відновленні мовлення постінсультних осіб з моторною еферентною афазією.

Оскільки переважна більшість афазій, які трапляються у постінсультних осіб, представлена моторною еферентною афазією («афазією Брока»), вибірку склали 22 постінсультних досліджуваних із цією афазією, які перебували після перенесеного інсульту у Волинській обласній клінічній лікарні протягом відновлювального періоду. Усі ці пацієнти, з якими проводилася психодіагностична і психокорекційна робота, мають ураження ділянки Брока в лівій півкулі та характеризуються розладами мовленнєвої діяльності.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Моторна еферентна афазія Брока вважається одним із найважчих мовленнєвих порушень, які виникають при ушкодженні вторинних ядрових зон нижньої тім'яної долі. До групи досліджуваних осіб належать ті, які перенесли інсульт до року тому. Такий критерій часу був обраний унаслідок поширеної думки про те, що основне спонтанне (без втручання психолога) відновлення мовлення відбувається протягом періоду до 12 місяців після інсульту. Після цього періоду порушення, які залишаються, можуть розглядатися як хронічні, оскільки дуже важко піддаються психокорекційній роботі.

Результати емпіричного та експериментально-діагностичного дослідження мовлення постінсультних осіб із моторною еферентною

афазією у відновлювальний період свідчать про важливість збереження функцій їхньої свідомості – адекватного психічного відображення, конструювання індивідуальної картини світу і породженні на цій основі діяльності. Варто зазначити, що, попри існування негативних емоційних станів і підтримуючих негативних емоційних циклів у вигляді захисту, уникання і обмеження діяльності, свідомість цих осіб визначалася як ясна та активна. Негативні переживання часто зумовлювали відмову від співпраці із психологом, а також погіршували мовленнєву активність досліджуваних.

Авторська комплексна програма відновлення мовлення пацієнтів після інсульту ґрунтується на принципі опосередкування як способу перебудови функціональних систем. Розроблена програма відповідає методології нейропсихолінгвістичного дослідження у сукупності емпіричного, епістемологічного й онтологічного підходів (див. табл. 1).

Таблиця 1

Змістові характеристики психокорекційної програми відповідно до методології нейропсихолінгвістичного дослідження

№ з/п	Загальнонаукові підходи	Змістова характеристика програми
1	Емпіричний	Упровадження ігрової діяльності у співпраці психолога і досліджуваного; фіксація показників мовленнєвої діяльності на констатувальному і формуальному етапах
2	Епістемологічний	Рефлексія мовлення досліджуваними; самостереження емоційних і психічних станів
3	Онтологічний	Урахування компенсаторних можливостей мозку і розвитку мовлення як психічного процесу

Таким чином, результати комплексного нейропсихолінгвістичного дослідження з дотриманням усіх рівнів його методологічного забезпечення дають змогу не лише побудувати клінічну картину моторної еферентної афазії цих досліджуваних, а й упроваджувати цілісну психокорекційну програму з відновлення мовлення з урахуванням єдності мозку і психіки цілісної особистості.

Дані апаратурних методів дослідження, які фіксувалися в історії хвороби, дали змогу зіставити активацію конкретних ділянок мозку із специфікою конкретної психічної операції: її модальністю, тривалістю, функціональним призначенням. Важливим у такому зіставленні є

уникнення прямого нейрофізіологічного паралелізму, за яким визначається окрема мозкова ділянка для конкретної когнітивної операції, що суперечить основоположному принципові О. Р. Лурія про системну локалізацію вищих психічних функцій [1].

Результати аналізу теоретичної літератури дали змогу визначити основні напрями психокорекційної роботи: психолінгвістична корекція з допомоги музики, транскраніальна магнітна стимуляція, медикаментозне лікування [6; 7].

Для ефективного впровадження психокорекційної програми та досягнення позитивної динаміки мовленнєвої діяльності досліджуваних було використано збережені функції свідомої активності, зокрема функції свідомого контролю при виконанні мовленнєвих дій. Необхідність використання свідомого контролю зумовлювалася певними чинниками. По-перше, результати діагностики мовлення постінсультних осіб із моторною еферентною афазією засвідчили вищу сформованість деавтоматизованого мовлення порівняно з автоматизованим. При породженні автоматизованого мовлення у перерахуванні цифр, днів тижня, місяців року досліджувані припускалися багато помилок. По-друге, наявність помилок автоматизованого мовлення пояснюється швидкістю і імпульсивністю мовленнєвих реакцій. Так, результати спостереження за досліджуваними протягом виконання мовленнєвих вправ з автоматизованого мовлення свідчать про те, що вони швидко знаходять рішення для поставлених завдань, використовуючи хибні мовленнєві дії в ідентифікації конкретних мовних об'єктів. Якщо відтворення мовних одиниць змінюється у зворотному порядку у вигляді деавтоматизованого мовлення, досліджувані виявляють уповільнений темп прийняття рішень, тому припускаються менше помилок в ідентифікації мовних об'єктів.

Функції свідомого контролю за мовленнєвою діяльністю осіб із моторною еферентною афазією використовувалися при виконанні різних мовленнєвих вправ для підвищення ефективності їхнього виконання. Так, наприклад, протягом інтенсивної мовленнєвої корекції схвалювалося ґрунтовне обдумування завдання, детальне ознайомлення з картинкою для усунення імпульсивних мовленнєвих реакцій і знаходження правильної відповіді.

Протягом розгортання мовлення за сюжетною картинкою схвалювалося ретельне ознайомлення з усіма деталями малюнку, та рефлексивність у породженні мовленнєвих дій.

Функції свідомого контролю забезпечуються тісною взаємодією різних пізнавальних процесів. Тому, якщо говорити про збереження функцій свідомого контролю, можна зазначити про достатній рівень сформованості пам'яті, мислення, інтелекту загалом при моторній еферентній афазії. У досліджуваних спостерігалися функції довільної і мимовільної уваги, оскільки вони могли довго зосереджуватися на цікавому і трудомісткому завданні. Функції пам'яті також добре збережені у постінсультних осіб із моторною еферентною афазією. Так, досліджувані майже не просили повторити серію звуків чи слів, а намагалися відтворити їх з першого разу. Орієнтування досліджуваних у просторі і часі, організації сюжетних оповідань, а також розуміння сюжетних картинок свідчить про збереження інтелектуальних процесів постінсультних осіб.

Протягом діагностичної і психокорекційної роботи із постінсультними особами з моторною еферентною афазією важливим є урахування збереженості функцій свідомого контролю за мовленнєвою діяльністю, що сприяє кращому розвитку мовлення. Основними напрями уваги дослідника при урахуванні збережених функцій свідомого контролю осіб із моторною еферентною афазією мають бути такі:

- стримання імпульсивних і розвиток рефлексивних мовленнєвих дій при виконанні різних завдань психокорекційної роботи, адже швидше не означає краще;
- опора на збереження інтелектуальних процесів, зокрема пам'яті, мислення, уваги;
- стимулювання свідомого контролю не лише мовленнєвої діяльності, а й емоційних станів, зберігаючи психічну активність і долаючи захисну та унікальну поведінку;
- зосередження на деавтоматизованому мовленні з плавним переходом на автоматизоване зі збереженням рефлексивності мовленнєвих дій, незважаючи на відносну легкість завдання.

Можна вважати, що збереження функцій свідомого контролю мовлення постінсультних осіб із моторною еферентною афазією є потенційним ресурсом позитивної динаміки мовлення у відновлювальний період.

Дослідження мовлення постінсультних осіб із моторною еферентною афазією один із небагатьох випадків, результати якого можуть значно доповнити вже наявний арсенал даних загальної психології.

Адже закономірно говорити про тісний зв'язок мовлення з усіма пізнавальними процесами. Саме мовлення серед усіх психічних процесів має найбільш екстеріоризований вигляд та за своїми ознаками несе відбитки актуальних можливостей інтелекту, емоційних станів і мотивації. Злитість і неподільність мови і мислення у пізнавальній активності людини приводять до використання терміна «мовленнєво-мисленнєва діяльність». Уся категоризація зовнішнього світу відбувається у вигляді понять, суджень, умовиводів, які оформлені у знакову форму мови. Водночас моторна еферентна афазія дає змогу штучно відокремити мовлення від вищих пізнавальних процесів: мислення, пам'яті, уваги, і використовуючи ресурс останніх, допомогти відновитися першому.

У цьому випадку слід фіксувати не так компенсаторні можливості мозку, як компенсаторні можливості самої психіки, у яких засобами свідомого контролю на ґрунті збереження інтелектуальних процесів здійснюється копітка робота з породження мовної активності.

Отже, результати вивчення дають змогу зробити **висновки** про те, що принцип функціонального опосередкування у цьому дослідженні має не лише емоційний характер, завдяки якому протягом підготовчого етапу інтенсивної мовленнєвої корекції стимулюється позитивно забарвлена психічна активність досліджуваного, а інтелектуальний характер. Саме останній дає змогу використати свідомий контроль і збережені інтелектуальні процеси для ефективної динаміки мовлення.

Список використаної літератури

1. Лурия А. Р. Лекции по общей психологии / А. Р. Лурия. – СПб. : Питер, 2004. – 320 с.
2. Мілінчук В. І. Нейропсихолінгвістичний підхід до дослідження мовлення пацієнтів після інсульту / В. І. Мілінчук, Л. В. Засекіна // Актуальні проблеми практичної психології : зб. наук. пр. – Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2010. – Ч. I. – С. 143–146.
3. Мілінчук В. І. Вплив емоційних станів на мовленнєву діяльність пацієнтів після інсульту / В. І. Мілінчук // Психол. перспективи. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – Вип. 15. – С. 207–218.
4. Hauk O. Somatotopic representation of action words in motor and premotor cortex / O. Hauk, I. Johnsrude, F. Pulvermüller // Neuron. – 2004. – Vol. 41. – P. 301–307.
5. Kohno M. Two neural clocks: humans' innate temporal systems for spoken language processing / M. Kohno // Challenging Tasks for Psycholinguistics in the New Century / ed. J. Arabski. – Katowice : University of Silesia, 2007. – P. 283–292.

6. Pulvermüller F. The Neuroscience of Language. On Brain Circuits of Words and Serial Order / F. Pulvermüller. – Cambridge : Cambridge University Press, 2002. – 315 p.
7. Pulvermüller F. Aphasia therapy on a neuroscience basis / F. Pulvermüller, M. L. Berthier // Aphasiology. – Hove : Psychology Press, 2008. – Vol. 22. – № 6. – P. 563–599.

УДК 316.776: 316.723

А. В. Мітлош

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ІНТЕРЕСУ МОЛОДІ ДО АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Проаналізовано сучасні дослідження прояву інтересу аудиторії до ЗМІ, умови формування інтересу до засобів масової інформації, особливості впливу друкованих та аудіовізуальних ЗМІ. Емпірично з'ясовано особливості прояву інтересу молоді до аудіовізуальних засобів масової інформації.

Ключові слова: інтерес, засоби масової інформації, прояв інтересу до ЗМІ, вплив ЗМІ.

Митлош А. В. Особенности проявления интереса молодежи к аудиовизуальным средствам массовой информации. Проанализированы современные исследования проявления интереса аудитории к СМИ, условия формирования интереса к средствам массовой информации, особенности влияния печатных и аудиовизуальных СМИ. Эмпирически установлены особенности проявления интереса молодежи к аудиовизуальным средствам массовой информации.

Ключевые слова: интерес, средства массовой информации, проявление интереса к СМИ, влияние СМИ.

Mitlosh A. V. Features of Professing Interest Young People Are to Audiovisual Mass Medias. This publication analyzes the current studies of expression of interest to the media, the conditions of formation of interest to the media, especially the impact of print and audiovisual media.

Key words: interest, media, expression of interest to the media, the influence of the media.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасне суспільство характеризується бурхливим розвитком засобів масової інформації, з'являються нові медіа, канали комунікації. Сьогодні людині важко уявити своє життя без радіо, телебачення, газет, інтернету. Попит та інтерес до них щороку зростає. Самі ж засоби масової інформації, виживаючи в конкурентних умовах, намагаються урізно-